

El setge

DUBROVNIK

Croàcia

Octubre 2010

“Tan sols les lleis de Déu i de la natura estan pel damunt del dret del poble croata a la autodeterminació.”

Stephan Radic

PRÒLEG

Quan la barbàrie es va desfermar per terres de l'antiga Iugoslàvia, vaig prendre partit per les víctimes, fossin del bàndol que fossin, incapaç d'entendre les raons d'aquella immoralitat. Ha hagut de passar molt de temps perquè pogués trobar les paraules per explicar-ho. Ara, he anat als països que la van patir, sens dubte influït per la creixent incomoditat que existeix entre el meu país, Catalunya, i la resta de l'Estat espanyol. Després, he intentat simplement explicar el que he vist i sentit, com ho he vist i quines sensacions m'ha produït.

A Iugoslàvia tot va fallar: la UE va fallar, l'ONU va fallar. Per què? Diu un dels protagonistes d'aquest relat que “cap país ha guanyat mai la independència sense armes i sense guerra”. Assolir la independència ha costat als croates un retrocés de quinze anys i una despoblació de la qual encara no s'han recuperat. Ells diuen amb orgull: “Però vam guanyar”. I jo em pregunto: “És aquesta l'única manera de fer-ho? L'ésser humà només aprèn dels desastres, de les hecatombes. Els conflictes són inevitables; però els mecanismes internacionals se suposa que han après de la lliçó. O no ho han fet? Ara, deixem pas a la ficció.

SINOPSI

L'Anthony, un noi americà que acaba de graduar-se en ciències polítiques, vol mostrar a l'Helen, la seva xicota, la terra dels avantpassats. Després de volar de Los Angeles a Zagreb, fan un recorregut pels llocs que el noi tenia pendents de les visites que havia fet a Croàcia acompanyant els seus pares, l'Ante i la Dora.

Exploren llocs com Osijek, Vukovar, Jasenovac i Bihac, fins que arriben al poble de Trsteno, a la Dubravocko Primorje, on l'oncle Ivica té un restaurant. Allà coincideixen amb Darwin Butkovic, vingut de Varazdin i que va lluitar amb l'Ivica al setge de Dubrovnik.

Durant tres dies el restaurant és l'escenari d'apassionades converses sobre les passades guerres i els possibles escenaris de futur. La parella constata de primera mà el preu que Croàcia ha hagut de pagar per assolir la independència, el ressentiment dels croates envers la UE per no haver dit a temps a Milosevic que hi ha coses que no es poden fer i altres aspectes que dibuixen un futur per als Balcans que mai ni serà fàcil ni planer.

Trsteno, prop de Dubrovnik

Després de mirar si venia algun cotxe, l'Anthony donà la mà a la seva xicota per travessar la carretera i enfilem el camí que condueix a l'Arborètum, un deliciós jardí plantat amb espècies portades de Goa, a l'Índia, quan la República de Ragusa, l'antiga Dubrovnik, hi tenia un consolat. Aquell parc era un dels punts forts del turisme a Trsteno.

–Vàrem sentir explosions. Els serbis estaven bombardejant l'Arborètum – explicà el seu oncle Ivica, mirant-los amb ulls tranquils que inspiraven confiança i tirant-se de tan en tan el serrell cap endarrere–. Alguns arbres cremaven. No podíem creure el que vèiem. Semblava foc de morters. Pensàrem que era un error, perquè tota la zona estava desmilitaritzada ja des dels temps de Tito. Però quan un guardacostes es va afegir al bombardeig, vàrem veure que anava de debò Intentàrem apagar el foc d'alguns arbres amb altres veïns i amb l'Stefan, l'amo de la casa on dormiu –que ja treballava a l'Arborètum–, però l'incendi ens va desbordar.

>Vaig anar amb el cotxe en direcció a Split per veure què passava. En girar un revolt, em vaig topar amb una columna de tancs de la JNA (Exèrcit Popular Iugoslau) que avançava cap a nosaltres, seguits d'escamots d'infanteria. Feina vaig tenir a girar abans que em desaparessin.

–I què vas fer aleshores? –preguntà el noi.

–Tornar a Trsteno per avisar la mare i la Vanja, la teva tieta. El nostre pare era a l'hospital de Dubrovnik per fer-se una operació de pontatge coronari. Amb el caràcter que tenia, això li va salvar la vida. Després, va seguir fumant i bevent amb els amics. És normal després de vint anys treballant a Alemanya per pagar l'educació del teu pare, la Vanja i jo. No es va cuidar i va morir als 68.

–Va veure la fi de la guerra? –volgué saber l'americà.

–Sí, va tindre temps d'instal·lar el monument commemoratiu a peu de carretera, davant l'església. Després va morir. Tu tenies vuit o nou anys i va ser el primer cop que els teus pares et varen portar a Croàcia.

–Ho recordo –va dir l’Anthony.

–I l’àvia, què va fer? –preguntà la noia amb curiositat.

L’àvia Lucia és una dona forta com ja hauràs pogut observar –fou la resposta del Ivica–. De jove era molt bona estudiant. Només et diré que a l’institut de Dubrovnik hi havia tan sols vint noies. Però va dir que no treballaria mai per als comunistes, es va casar amb el meu pare i va venir a viure a Trsteno. Quan s’acostaven els tancs, es va negar a venir amb nosaltres a Dubrovnik que imaginava plena de refugiats, com de fet va succeir, al·legant que era més fàcil sobreviure al poble que a la ciutat. “Quan el Franjo torni, l’esperaré aquí i hauré salvat la casa” –digué.

<Amagà les coses de valor en una habitació que tapà amb fustes i mira si en són d’estúpids, que no ho descobriren. Sis mesos sense llum, ni telèfon, ni aigua. Sense notícies. Els serbis van endur-se tots els cotxes del poble que no havien cremat i tot el que tenia valor. L’avi tenia una habitació plena d’eines per treballar, bones, i ves per on, no se’n varen endur cap –afegí amb ironia–. O potser és que estaven massa borratxos. Varen cremar 729 cases en aquest costat i 400 passat Dubrovnik –concloué amb precisió matemàtica. Una trucada el va interrompre.

<Darwin ja ha sortit de Varazdin i diu que arribarà cap a les vuit del vespre –va anunciar el Ivica retornant al present–. Podem quedar al restaurant per sopar plegats.

El Ivica havia quedat amb un amic a Dubrovnik. La parella també va anar-hi, però pel seu compte. L’Helen no havia estat mai a la ciutat, que a primers d’octubre ja estava més lliure d’autocars.

–El turisme va començar aquí a finals del dinou. No pots imaginar-te com estava la part antiga fa uns anys. Destrossada. Tinc entès que fins ara no s’ha pogut recuperar del tot –li va explicar l’Anthony.

Van visitar el monestir dels Franciscans, amb la seva farmàcia i el claustre gòtic, que mostrava amb claredat les parts restaurades i els impactes del bombardeig que hi havien quedat. Van seguir per el Stradun fins al palau del Governador, on van visitar el museu. El dia encara donava de si i van fer tot el recorregut per les muralles, amb parada al Museu Marítim del fort de Sant Joan, recomanat per l’oncle Ivica, que era enginyer naval- però es definia modestament com a mariner-, i des d’on es poden imaginar les dues cadenes lligades a l’illa central que, temps endarrere, tancaven el port en cas de perill.

Deambulant pels carrers de la ciutat, toparen amb el temple ortodox, l’únic de Dubrovnik. Al pòrtic, un gat negre jugava amb una rata morta que tenia els ulls ben oberts. Intentava passar-la d’un costat a l’altre d’una reixa. Una parella de joves contemplava el joc bocabadats.

L’Helen, filla d’emigrants grecs, es persignà a la manera ortodoxa abans d’entrar al temple, besà la icona de capçalera i després, encengué una espelma amb el desig, vibrant i esperançat, de que mai més es tornés a desfermar la violència entre serbis i croates, ni entre ningú.

Caminant pels carrers, la nit caiguda, observaren espelmes amb els colors de la bandera croata sobre l’escalinata de l’església de Sant Blai que cremaven lentament per recordar el vintè aniversari del començament del setge. Van seguir a dues dones ben arreglades i es van trobar a la porta de la catedral, on hi havia ofici amb un orfeó. S’hi van quedar

una estona. Després, van tornar al restaurant de l'oncle Ivica a Trsteno.

Converses de veterans

El Konoba Hill o restaurant de la colina tenia un nom i un logo simpàtics que feien perdonar al lloc la pujada que calia fer per arribar-hi. Una gran terrassa amb una vista superba sobre les illes de Lopud i Sipan, era el secret del seu èxit durant la temporada. Dos arbres enormes, com pocs se'n veuen, plantats entre la carretera i el mar, donaven un caràcter únic al lloc. "N'hi havia un tercer però el va tallar Napoleó" –ens havia assegurat el Ivica al matí, mentre esmorzàvem contemplant els teulats vermells, el campanille venecià del poble, els horts amb vinyes emparrades curulles de raïm petit i dolç, les buguenvílies morades, figueres i una infinitat de xiprers afilats com un punxó que puntejaven les bancades dels horts baixant fins a la carretera per trobar-hi el mar; el blau intens de l'Adriàtic.

–Aquí tenim de tot menys lloc per aparcar –proclamà el Zoran, el noi a qui el Ivica havia llogat el local, entre altres raons perquè la mare, que ja tenia 84 anys, no estigués sola. I ell, ara que s'havia divorciat, seguia vivint a Zagreb per les seves dues filles, la Dora Lucia i la Severina; però passava llargues temporades a Trsteno o a la veïna illa de Mijet, un paradís a la terra, on tenia diverses cases i una embarcació.

El Zoran era un xicot prudent, que escoltava darrere del mostrador i tan sols parlava quan era requerit a fer-ho. Cuinava, de manera senzilla però amb seny, una carta limitada de carn i peix en la qual els vegetarians, com ara l'Helen, eren els grans oblidats.

–El Ivica ha anat amb el seu amic de Varazdin a fer una visita. No poden trigar gaire –informà.

–Quan érem a Osijek, vàrem pensar travessar Bòsnia per Sarajevo; però no estàvem segurs de si era bo fer-ho amb un cotxe de matrícula croata –va confessar la noia.

–Això no es pot dir mai; però el que sí que sé és que els seus cotxes no s'atreveixen a circular per aquí. L'estiu passat alguns van començar a fer-ho i van sortir-ne ben escaldats. Aquest any no n'ha vingut cap. Cap serbi posarà un peu en aquest país almenys durant els propers trenta anys –afirmà el Zoran abaixant la veu–. Els grans van oblidant, però els joves, vull dir els més joves que nosaltres, són molt més radicals. L'únic que els agrada de Sèrbia és la nova música que fa furor malgrat les seves lletres masclistes —digué amb un somriure burleta, simulant que plorava i es tallava les venes del canell—. Això no fa cap gràcia als grans.

–De totes maneres, tot i la volta en quilòmetres, ja que tan sols agafàvem l'autopista a trams, volíem visitar Vukovar, Jasenovac, Bihac i sobretot, Knin i vam fer-ho –declarà l'Anthony.

–Per què Knin? –preguntà Zoran–. No hi ha res en aquella zona; la Krajina està pràcticament despoblada.

–Perquè segueixo el cas contra el general Ante Gotovina al Tribunal de la Haya i volia veure l'escenari després de l'expulsió de dos cents mil serbis dels territoris croates de la Krajina. Hem vist cases cremades, senyalades per algú que en coneixia els habitants. Tant podien ser cases de croates, cremades pels serbis en proclamar-se independents de Croàcia, com al revés, durant l'operació Oluja, comandada pel general Gotovina, que els va expulsar del territori,

–Se'n van anar perquè tenien por de la seva pròpia propaganda, ja que ens havien considerat pràcticament uns dimonis. I també perquè temien la revenja pel que havien fet ells als croates de la Krajina uns anys abans. És millor que no tornin. No crec que en fossin tants; però això és cosa dels polítics –digué el Zoran, que sens dubte sabia més del que feia veure.

–Em pregunto si Gotovina és un heroi o un criminal? Jo personalment penso que si els croates no reconeixem la nostra part de culpa, l'opinió pública mundial sempre ens considerarà feixistes –assegurà l'Anthony.

Mentre esperava la resposta, sentiren les veus d'uns homes que pujaven les escales rient i va aparèixer l'oncle Ivica. Darrere seguia un home més prim i una mica més alt. Tenia el cabell negre i una barba rinxolada que creixia de manera irregular.

–Hola, sóc en Darwin –va dir, saludant la parella abans d'ésser presentat, mirant-los amb uns ulls fosquíssims. Així que tu, Anthony, ets el fill de l'Ante, el germà del Ivica que va emigrar els anys 70, quan Tito va donar passaports. No conec el teu pare, però tu t'assembles molt al Ivica.

–Coses de Darwin, el teu tocaio –bromejà el noi.

–Darwin no és el meu nom sinó el pseudònim artístic. Me'l vaig canviar després de la guerra. Ara consta al passaport. El meu nom real és Juraj. Juraj Butkovic.

Varen seure tots quatre a la taula que hi havia al costat del mostrador mentre en Zoran es quedava al darrere. Van demanar per menjar i la conversa va anar passant d'un tema a l'altre amb gran facilitat.

–Primer, Tito va donar passaports als croates –explicava l'oncle–. Com més en marxéssim millor. És una llarga història. Els comunistes ens van dur misèria i molta opressió als croates. En aquella època no hi havia estadístiques contrastades. A l'hora de repartir deien que el ingrés total pel turisme a Iugoslàvia havia estat de dos mil milions i tan sols el de la costa dàlmata era ja de tres mil. Tots els impostos anaven a Sèrbia –aclarí–, dirigint-se als joves.

>Els croates sempre hem tingut gent formada, empreses competitives, drassanes, turisme, i Sèrbia, no. Tenint-ho tot hem hagut d'emigrar. Ara tenim un problema de falta de població: estem a nivells de 1968. Som quatre milions i mig i més del doble que viuen a l'estranger. Molts emigrats no tornaran mai, com el teu pare; però, havent-hi feina, ara no emigra gairebé ningú. Esperem que molts tornin i ara per ara tenim treballadors temporers albanesos per a la indústria turística. En resum, Tito va ser fatal per a Croàcia pel seu centralisme i per la repressió de les llibertats.

–Les relacions amb l'Islam no semblen aquí especialment conflictives –suggerí l'Anthony canviant de tema.

–No n'hi viuen gaires –tercerejà el Darwin–. A Zagreb només hi ha una mesquita. El president Josipovic va anar-hi fa unes setmanes a la fi del Ramadà. Cal donar-se copets a l'espatlla i quedar bé.

–Vàrem quedar sorpresos en passar per Bihac –continuà informant el noi–. Sabíem que era un enclavament musulmà. Vàrem veure-hi mesquites, cementiris amb inscripcions en àrab, sentir crides a l'oració des dels minarets; però ens costava creure que els que vèiem eren musulmans. Ni un vel, si exceptuem alguna dona gran.

–És que mai els ha agradat vestir com els turcs –informà el Darwin–. De fet, són croates que es van convertir a l'Íslam al segle setzè. A Bihac va haver-hi un moment ara fa quinze anys que lluitaven cinc exèrcits diferents. Si no s'ha viscut, costa d'entendre. Aquest va ser un error del president Tudjman: creure que els croates musulmans o bosnicroates estaven amb nosaltres. La realitat va mostrar-nos que a vegades sí, a vegades no. Mai sabies si podies comptar amb ells.

–I digues-me –preguntà l'Helen–: per què aquesta animadversió general tan forta contra els serbis, a part del trauma de la guerra?

–Jo no tinc res contra els serbis –assegurà l'oncle. Les seves elits, la gent preparada, són vàlides, però les masses es deixen arrossegar pel nacionalisme quan son inflamades. La premsa i la televisió sèrbies van tenir una part enorme de culpa en l'origen i la gestació del conflicte quan vam declarar la independència. El que només era animadversió es va convertir en odi.

–Però els serbis al cap i a la fi també van lluitar contra els turcs en el passat –.

–Van fer-ho abans, fins que foren derrotats –assegurà l'oncle–; però sempre van ser els croates i els hongaresos els que formàvem la línia de resistència.

>La cort de Viena, en veure que no podia sufragar les despeses de les fronteres orientals, va decidir aprofitar els viasi balcànics de religió ortodoxa amb finalitat defensiva, permetent-los establir-se en terres croates mig despoblades, amb la condició que les defensessin. Van vindre aquí, total fa dos-cents anys, van ser enquadrats en

batallons i assalariats. Amb ells, l'Església ortodoxa sèrbia pretenia promoure els límits territorials d'una futura Gran Sèrbia. Ara volien controlar el territori i declarar-se independents de la futura Croàcia. Quins nassos!

La Helen no es rendia. Va insistir:

–L'Església ortodoxa va mantenir les essències de la nació hel·lènica, les tradicions culturals, tot, fins que els grecs vàrem aconseguir recuperar la independència.

–Helen, benvolguda Helen, no vull que em malinterpretis. No tinc absolutament res contra la religió ortodoxa –oferí l'oncle Ivica amb cordialitat–. Al cap i a la fi tots som cristians. Quan es va produir el Cisma religiós, al segle onzè, nosaltres vàrem caure del costat de l'església de Roma. Els turcs van ser més o menys tolerants amb l'Església ortodoxa, sempre a canvi d'impostos, menys quan hi havia una revolta. Al cap i a la fi el seu enemic era Roma.

>Igual que va passar a casa vostra, a Grècia, aquí a Croàcia, l'Església, la catòlica en aquest cas, va guardar les essències i les tradicions durant el segle i mig que vàrem estar ocupats pels turcs.

–L'àvia és molt catòlica –afegí l'oncle amb un bri d'ironia ala ulls–. Ara ha anat a missa perquè és l'aniversari del començament del setge de Dubrovnik. Som molt creients per reacció a les prohibicions del comunisme. Per exemple, el dia de Nadal era feiner, però la gent corria a l'església al fer-se de nit. El papa Vojtila va canviar tretze bisbes italians per croates i va nomenar tres cardenals. Sempre hi ha hagut una estreta relació entre Roma i els governs croates.

–Caram si n’hi ha hagut! –exclamà el nebot–. Tothom pot veure a Internet la foto d’Ante Gotovina besant la mà del papa Vojtila.

–Aquesta foto va ser la causa que demanessin al govern de Mesic l’extradició de Gotovina. Qui controla el món són els anglosaxons i protestants –assegurà l’oncle, sempre amant de les teories conspiradores.

El Darwin volgué donar un tomb a la conversa:

–No hi ha més pàtria que el lloc on has nascut i on vius amb els teus veïns, la gent que té les mateixes tradicions, la mateixa cultura. Tinc quaranta-set anys i en vaig fer dos anys de soldat amb la JNA (Exèrcit Popular Iugoslau) a Kosovo. Ja em direu què se m’hi havia perdut a mi en aquella terra! I més tard, el 91, era a Dubrovnik treballant a la Policia Local i em va enganxar el setge. Vaig enrolar-me a l’exèrcit quatre anys més fins que va acabar la guerra.

>Al final ja era a Zagreb amb una unitat especial logística. És quan vaig decidir que ja en tenia prou, vaig canviar-me el nom i vaig convertir-me en artista. A Varazdin l’Església em té deixat un gran edifici com a habitatge i taller i quan em mori, faran un museu.

–En Darwin és ben viu i ja ha passat a la posteritat – bromejà el mestre de la casa.

Sense fer-li cas, continuà explicant el convidat:

–La constitució iugoslava admetia el dret d’autodeterminació, però els serbis no ho van acceptar. S’ompliren la boca amb el rotllo dels ustashe i dels feixistes als anys quaranta i van aconseguir que ens odiessin. No volien acceptar de cap manera la nostra independència.

Feixistes els croates? I Berlusconi, i Sarkozy, què són? Aquests sí que són feixistes.

–Però les ferides de la Segona Guerra Mundial van quedar ben gravades –deixà anar l’Anthony que s’entestava a saber la veritat–. Diuen que els ustashe d’Ante Palevic es van carregar dos milions de serbis.

–Apa, quina bestiesa! –exclamà indignat l’oncle–. Si no hi havia tants serbis a Croàcia! El cert és que entre la guerra mundial i la civil que va seguir es calcula un milió de víctimes mortals, i la proporció està molt repartida entre serbis i croates en funció de la població d’aleshores. A tot Europa hi havia camps i no se’n parla.

–No sembla que l’opinió envers la Unió Europea sigui gaire bona aquí –observà el noi.

–Són uns marietes –digué el Darwin.

–L’OTAN ja va donar suport a Tito perquè els resultava més barat que mantenir bases a Iugoslàvia. I Tito va ser fatal per a nosaltres. La població de Zagreb va ser delmada (en van matar un de cada deu) –afegí l’oncle.

L’Anthony, que sabia per fonts ben acreditades que la xifra de morts en mans dels ustashe a la Segona Guerra Mundial se situa al voltant de set-cents mil, no volgué burxar més. Les baixes es calculen molts cops per diferència entre la població anterior i posterior al conflicte, i aquest sistema està subjecte a errors. Si tenim en compte la proporció entre les diverses ètnies, les xifres no diferien tant amb el que sostenia el Ivica.

–I en una guerra, què vols que passi? Molts croates no estaven amb Pavelic. L’oncle Josip, el germà gran del pare,

era l'encarregat del control del port d'Split. Els alemanys se'l van endur en un cotxe cap a Hamburg, sense preguntar-li res. Us imagineu, ficar un paio en un cotxe i apa, apa, fins a arribar a Hamburg? –va recalcar l'oncle acompanyant-se amb gestos–. Després, el van dur a Leningrad. Va caure presoner, se'n va sortir de miracle i en tornar aquí, els comunistes se'l van carregar per col·laboracionista.

>El Stipe, el cosí del meu avi, fugia després de la retirada alemanya amb la muller i dos fills i milers més de croates, encalçats pels comunistes. A Bleiburg... Us diu quelcom aquest nom?

Els nois negaren amb el cap. El Ivica prosseguí la història.

–Bleiburg és a la frontera entre Eslovènia i Àustria, ocupada aleshores pels britànics, que no van fer distincions entre militars i civils. Els van fer enrere i encara no s'han trobat els cossos d'aquells familiars. Que en són, de llestos, els britànics! Els arxius, anomenats operació Keelhaul, encara no han estat desclassificats. Ja us he dit qui controla el món.

–Per què creus que la UE no va parar els peus als serbis de Milosevic quan va començar la invasió del 91? –preguntà el xicot.

–Van dir que els Balcans no és Europa. Aleshores, què és Grècia? –preguntà l'oncle mirant l'Helen–. Van determinar que era un assumpte intern i decretaren l'embargament. Però les armes les tenien els de la JNA, donades pels russos. Nosaltres estàvem desarmats. I és que van pensar que Iugoslàvia podria tornar els préstecs d'estat, el Deute Públic, vaja; però una colla d'estats dividits, no.

>A més, van pensar que convenia que la indústria turística d'Àlgeria s'ensorrís uns quants anys. I el mateix respecte a altres indústries que funcionaven molt bé, com ara les drassanes. Fixeu-vos de quins països va enviar més tropes l'ONU: d'Itàlia, Espanya i França. Si s'han beneficiat del turisme, que es facin càrrec de la despesa!

>Vàrem recollir i alimentar quatre-cents mil refugiats durant la guerra, de totes les ètnies i procedències. A tota la UE en van recollir vint mil i el problema els venia gran. Ni en això van saber estar a l'altura, ni en sabran mai.

>Entrar a la UE, noi? A veure, quants habitants té Itàlia per exemple? seixanta milions potser? Els pertocquen molts ministres i congressistes, no? Croàcia en té quatre milions i mig. Quina influència es pot tenir a la UE amb quatre milions i mig? Dignes.

L'americà llistà els arguments a favor:

-Terra per a la indústria, mercat, mà d'obra preparada i competitiva, avantatges fiscals, seguretat de no tornar a un passat de guerres, són molts els avantatges si entreu a la UE.

-Ets innocent noi. Quines empreses penses que s'instal·larien aquí? Creus que els alemanys i els francesos són estúpids? Muntarien empreses en sectors en declivi com l'automoció, per exemple. Com és natural, no muntarien cap empresa en sectors de futur. Aquestes se les quedarien per a ells.

>De quina UE parlem, si els alemanys estan pensant a tornar al marc? Creuré en Europa el dia que la UK deixi la lliura, això si no fot el camp abans.

–Quin PIB vàreu tenir l’any passat? –preguntà el nebot.

–Per sobre del 2% –respongué el Ivica–. I la indústria turística ha batut rècords enguany.

L’Anthony començava a veure-ho clar.

–Quan hi haurà referèndum per entrar a la UE? –preguntà.

–Crec que d’aquí a un any–fou la resposta del Ivica.

–I el resultat previst?

–Un 75 % votarem: “No” –assegurà el Darwin.

–Doncs, si el Govern de Mesic va deixar d’encobrir Gotovina com a condició sine qua non per negociar l’entrada de Croàcia a la UE i no voleu entrar-hi, què passarà amb Gotovina?

–La sentència del Tribunal de l’Haia s’ha dictat fa un parell de setmanes i encara no s’ha fet pública –informà el Darwin.

–Doncs que el deixaran anar, ja ho veureu –assegurà el Ivica–. El problema que tenen és que no troben proves. Tot i oferint diners, permisos de residència i treball a l’estranger i una pensió vitalícia a la gent que ha declarat, els fiscals no han pogut aportar proves inculpatòries concloents. A més, quina autoritat té aquest Tribunal? És una empresa privada. Si volien un tribunal, ja tenien el de Roma. Carla del Ponte és pura màfia. Només cal veure com brindaven quan van “caçar” Gotovina a les illes Canàries. Era repugnant, i el món sencer pot veure aquest vídeo.

—El Tribunal de l’Haia pot tenir totes les limitacions del món, però és millor que res—declarà el noi convençut. Es va fer un silenci prudent a la taula.

Demà al vespre, quan torneu de visitar Montenegro, en continuarem parlant —oferí el Ivica—. Vaig estar una setmana a la presó perquè sospitaven que preparava la fugida de Gotovina a Israel, ja que jo tenia molt bons contactes allà. I ara, que tingueu tots una bona nit.

La pobra Helen va somiar amb massacres i camps de refugiats. Tot i així, cada cop estava més fascinada per Croàcia. L’Anthony, si hem de dir la veritat, tampoc va tenir una de les seves nits més tranquil·les. Va recordar haver llegit que membres del servei de contraespionatge van dimitir o van ser cessats per ajudar Gotovina en contra de les instruccions del Govern. L’oncle estava molt ben informat. Abans de ficar-se al llit, va trucar als seus pares per dir-los que tot anava bé.

Per les valls de Montenegro

L’endemà els nois van sortir de bon matí cap a la frontera amb Montenegro. “Visiteu Kotor i Cetinje”, els havia recomanat en Mozara, el veí. Deixaren endarrere Dubrovnik i l’Aeroport Internacional de Clipi per arribar a una vall àmplia i molt arbrada que s’anava fent cada cop més estreta. Aviat es trobaren amb la duana croata i uns quilòmetres més endavant, amb la de Montenegro. La policia va segellar-los els passaports i el duaner els va fer les preguntes de rigor. A la vista de les garites, l’armament i els uniformes, va ser impossible per l’Anthony no retrocedir al llibre de Tintín a Zagreb que el seu pare li llegia quan era petit. Tot plegat li resultava molt familiar.

La carretera resseguia arran de mar una extensa badia encaixonada entre muntanyes. A cada moment hi trobaven cases, embarcadors i pobles amb molta història, com ho testimoniaven les muralles i monestirs que es veien des de la carretera. Una forta pudor d'aigües estancades els va sorprendre prop de Dubrota. També hi havia edificis lletjos i funcionals i autocars de turistes locals, vestits modestament, o grups d'escolars. Tot feia la sensació d'una costa preciosa, hereva de romans i venecians, però mal aprofitada.

Es van ficar en un túnel que foradava la península, escurçant la distància entre el poble emmurallat de Kotor i Tivat. Des d'aquí, la carretera creuava per l'interior fins a trobar un altre cop el mar a la població de Budva, la capital turística de Montenegro on la depredació urbanística semblava irreversible, ja que s'hi estaven construint enormes edificis que sentenciaven el lloc, molt malmès pel terratrèmol de 1979. "Els russos han comprat i estan construint com bojos", els havia advertit l'oncle i tenia raó. El lloc es ven arreu com un centre de diversió nocturna.

Passat el municipi de Budva, la carretera s'enfila i en tan sols vint-i-cinc quilòmetres arriba a la cota de nou cents metres on està situada Cetinje, que va ser l'antiga capital fins al 1918 quan es va votar la unió entre els antics regnes de Sèrbia i Montenegro i va passar a Podgorica.

Ara Cetinje està molt orgullosa del seu passat "imperial" i s'ha dotat de cinc museus, un dels quals, situat a l'antic monestir, visità la parella. La primera impressió en arribar a Cetinje havia estat dolenta. La majoria de cases amb algun caràcter devien tenir un centenar d'anys i els palaus, que sorprenen el passejant enmig de funcionals construccions del segle passat, tampoc eren més antics.

Però els carrers i les places eren amples i es respirava un ambient distès. El sol va brillar per uns instants. En entrar al museu, un home de bigoti blanc es va oferir a fer de guia, i en saber que eren americans, va canviar l'alemany per un anglès més que suficient per explicar-los amb extrema amabilitat tot el que volien saber. Darrere el taulell, un parell de funcionàries d'uniforme els miraven avorrides amb cara de pomes agres.

–Quants habitants té Montenegro?– preguntà l'Anthony.

–Molts menys que Los Angeles sens dubte. Som uns quatre-cents cinquanta mil –respongué l'home.

A la planta baixa una exposició temporal mostrava fotos de la visita de monarques i caps d'estat europeus a Cetinje el 1910. Al pis superior, una estupenda col·lecció d'armes i vestits posava en evidència la forta personalitat d'aquell poble de muntanya. Veient l'interès amb què la parella seguia l'exposició, el guia els digué:

–Durant segles els montenegrins creàrem i preservàrem amb una mà els nostres tresors i amb l'altra, portàrem les armes.

–Això és realment encomiable –afirmà l'americà en veure l'ocasió de provocar respostes–. El que als EUA no acabem de comprendre és com se'ls va ocórrer ara fa vint anys envair una àrea desmilitaritzada com Dubrovnik amb tancs i artilleria. Ens resulta difícil d'entendre.

–Allò va ser un error, ho reconec –s'excusà l'home encaixant bé la pregunta–. Jo era reservista i em van enrolar, i a la meva dona, més jove, que és mestra d'escola, també. La premsa i la televisió montenegrines, controlades per l'Estat, ens van fer creure que trenta mil ustashe i set

mil terroristes, entre els quals hi havia mercenaris kurds, esperaven l'ordre d'atacar-nos. Tampoc creïem que el bombardeig de Dubrovnik fos real, perquè ens deien a la TV que els croates cremaven pneumàtics per simular la destrucció de la ciutat.

–Avui és una evidència que el seu l'objectiu era segregar aquesta zona de Croàcia per annexar-la a Montenegro – continuà acusant el noi.

–Però ens van presentar l'assumpte com “una guerra per la pau”. Quan el president va proclamar a la TV que s'anaven a redefinir fronteres, vaig pensar que quelcom no anava bé; però la troca ja estava ben embolicada. Ens van mobilitzar el setembre i el mes següent passàvem la frontera. La meua unitat va ser destinada a ocupar Prevlaka, que comprometia la gran base naval de Kotor. Fins a l'octubre del 92 no vaig tornar a casa, quan es va firmar l'acord de desmilitarització. Aleshores, molts ja havíem vist que ens havien enganyat.

>Quan vam votar la separació de Sèrbia, ara fa quatre anys, Milo Dukanovic, el nostre president, va demanar disculpes a Croàcia pel setge de Dubrovnik i va prometre indemnitzacions de guerra. Volem ser amics dels croates. No volem ser els pàries d'Europa, ja n'hi prou amb els albanesos.

>L'autopista que aviat arribarà a Dubrovnik ha de continuar fins a Grècia i escurçarà quatre-cents quilòmetres el recorregut de la que ara passa per Itàlia. A vostès, els americans, els convé aquesta autopista per desplaçar els tancs –va afirmar–.

Es varen acomiadar ben cordialment, desitjant-se mútuament el millor.

–Sembla mentida el que dóna de si una simple conversa amb l'encarregat d'un museu—observà la noia, burleta—. Semblava sincer. Aquesta gent ha patit molt i volen un futur de pau. No veig tan clara l'actitud dels serbis.

–Els serbis ho tenen malament, Helen –explicà el seu promès mentre anaven a buscar el cotxe—. Són els dolents de la pel·lícula: tant si un grup d'ultres boicoteja una manifestació a favor de l'orgull gai a Belgrad, com si provoquen disturbis en un camp de futbol a Itàlia, o com si un director presenta una pel·lícula tan sàdica i violenta que no sigui creïble. Això passa a altres països, però quan passa a Sèrbia, es transforma en notícia mundial.

>Els serbis estan descapitalitzats, no tenen indústria, ni són capaços de crear llocs de treball. Quan un país es troba en aquesta situació, els polítics no poden guanyar vots d'una altra manera que apel·lant als sentiments identitaris. Estan condemnats a la guerra permanent. Ara han perdut Kosovo, amb les seves reserves d'urani; després, perdran altres territoris, amb la benedicció internacional. Ells diuen que Rússia els ha traït; però el cert és que no podia fer res més. El món se'n fot dels mil cinc-cents morts que els bombardejos de l'OTAN van causar a Belgrad. Com deuen odiar Occident! Igual que Bòsnia i Hercegovina, necessiten desesperadament entrar a la UE en les condicions que calguin. Tard o d'hora hauran d'entregar Ratko Mladic i Goran Hadzic al Tribunal de l'Haia, o hauran de cedir i mostrar-se disposats a dialogar amb Kosovo per acceptar la seva independència. Si tinguessin illes a l'Adriàtic, Putin els ajudaria, però no les tenen.

Abans que es fes fosc van tornar per on havien vingut; però a Tivat van abordar el ferri que va a Bijela per estalviar-se l'enorme volta per la badia de Kotor. Tot i això, quan

arribaren a Trsteno, el Ivica i el Darwin ja havien sopat i parlaven amb el Stefan Mozara, l'amo de la casa on dormien.

–De què parlen? –preguntà la Helen, que no entenia una paraula de croata, mentre es treia la jaqueta de pell negra, la col·locava sobre el respall de la cadira i es disposava a seure a la taula que el Zoran ja havia recollit.

–No t'ho creuràs, però estan parlant que les proves l'ADN han confirmat que els croates són d'origen iranià i van arribar aquí dels d'Ucraïna, on van deixar molts topònims que Stalin va canviar després –explicà l'Anthony amb un punt d'ironia–. Aquesta teoria identitària és admesa avui dia per tothom. Llàstima que no ho era els anys quaranta quan, sentint-se menyspreats pels nazis a causa del nostre origen eslau, els d'Ante Pavelic van inventar-nos una procedència pseudogòtica.

Van seure i preguntar si no els importava que mengessin, encara que fos tard. El Ivica i el Darwin van assentir amb gestos d'aprovació, mentre el Zoran oferia la tria del sopar amb aire compungit:

–Carn o peix?

–Queda sopa d'aquella tan bona d'ahir? –va preguntar l'Anthony–. Sí?, doncs sopa pels dos.

El Stefan Mozara parlava del poble de Trsteno i de la Dubravocko Primorje en general, encara que les seves paraules es podien aplicar a tot el país:

--Aquesta guerra i la reconstrucció han costat molts diners. Encara no som al nivell d'abans. Jo amb el pàrquing, la nàutica i el treball a l'Arborètum, me'n surto prou bé –digué

orgullós—. El noi i la noia són bons estudiants i ella ajuda la mare amb les sobes (habitacions per llogar). Encara que hagi de fer-li regals de tant en tant per motivar-la —afegí amb un somriure babau.

El Mozara era un home ros, de cara ampla i vermella, que estava satisfet amb la casa i els seus dos Mercedes. “Durant la guerra, em vaig apuntar a la policia per estar lluny del front, on hi havia el perill, i em va tocar el setge de plé”, havia dit a l’Helen i a l’Anthony el dia abans.

L’àvia Lucia aparegué sobtadament per la porta que donava a la terrassa i que encara tenien oberta per allargar tant com fos possible la bona estació. Era una dona prima, que es movia amb agilitat, vestia brusa i faldilla negres, jersei i mitjons grisos i duia un mocador de quadrets blaus al cap.

L’Anthony es va aixecar per fer-li dos petons. La seva xicota el va seguir. El tercer a fer-ho va ser el Darwin. La dona va acostar les galtes per correspondre a tota aquella golejada d’afecte.

—Feia molts anys que no et veia, Darwin. Estàs igual que abans; deus tenir un pacte amb el diable.

El convidat va tornar el compliment.

—Ara viu molta menys gent al poble —comentà la dona sense deixar anar les mans del seu nét—. Ens fem vells; d’altres ja han mort; molts joves van emigrar, com l’Ante, el teu pare. Ara les coses van canviant poc a poc. Confio que aviat es tornarà a sentir plorar els infants, que és el que més trobo a faltar.

>La Vanja està bé. El seu marit va superar un càncer fa poc i els nois ja treballen: en Darko, a Zagreb i l’Anamarija, a

Dubrovnik, a la joieria amb la seva mare. Ara, la nena està embarassada.

La dona sabia molt bé que en Darwin havia tingut una història amb la Vanja, que ja estava casada, quan es va produir el setge. Ella mateixa li ho havia explicat. Va notar que en Darwin sabia que ella ho sabia mentre l'escoltava amb atenció.

Per això, en Darwin també es va sincerar.

–Va ser l'època més intensa de la vida per a molts de nosaltres. L'endemà podies estar mort. Ara estic bé a Varazdin; al cap i a la fi m'he redimit amb l'art. Encara que no venc gaire, me'n surto fent classes i amb la pensió d'excombatent. La meva filla ja té setze anys –una edat impossible, per cert– i jo no necessito gaire per viure.

–Ben fet, Darwin –aprovà l'avia Lucia–. Sempre t'havia agradat la pintura. La Vanja m'ha explicat que treballaves amb els nens de la seva escola, entre bomba i bomba, per mantenir alta la moral del setge.

L'avia va desitjar bona nit a tots i, al·legant que es llevava molt d'hora, va desaparèixer. Al restaurant, les ganes de parlar eren més fortes que abans. Gradualment, van anar passant a l'anglès perquè la Helen ho pogués entendre.

Memòria del setge de Dubrovnick

–Sempre recordaré aquell any –afirmà el convidat–: quan el govern serbi va enviar una carta indigna acusant-nos d'haver omplert Dubrovnik de mercenaris, quan van avançar des de Herzeg-Novi i des de Trebinje per tallar els accessos de la ciutat i la van bloquejar des del mar, quan

van començar els bombardejos. Mai m'he tornat a sentir més viu que aleshores.

–Va ser quan ens vam conèixer tu i jo, a l'octubre del 91 – recordà el Ivica–. Jo estava fent pràctiques a les oficines del port i tu eres a la Policia Local.

–Com va començar tot exactament? –preguntà el noi dirigint-se al seu oncle.

–Croàcia es preparava des del juny per a la secessió. A l'agost Tudjman havia creat el govern de coalició. A finals del mes, l'Armada Iugoslava ja va començar a bloquejar les ciutats de la costa. Durant tot el setembre la JNA va anar desplegant forces a les fronteres administratives amb Croàcia. A finals de mes l'ONU declarà l'embargament que ens agafà sense poder comprar l'armament que necessitàvem.

–Tot això abans de declarar la independència, suposo – observà l'Anthony.

–Home, ja s'ho veien venir –digué el Darwin–. Es va declarar la independència el vuit d'octubre i dues setmanes després la JNA ja atacava Vukovar.

–I el setge de Dubrovnik va ser abans o després que Vukovar?

–Va començar una mica abans –aclarí el veterà–. Els últims dies de setembre, forces de la JNA i reservistes de l'anomenada Defensa Territorial de Montenegro avançaren des del sud-est de Dubrovnik, amb el suport del foc d'artilleria pesada procedent de la península Perlaka, mentre un altre contingent, el Tercer Batalló de la JNA, ho

feia des de Trebinje, al nord-oest. Aquests són els tancs amb què es va trobar l'Ivica a Trsteno.

>Jo treballava a la policia i vaig ser reassignat al port. Des del començament del setge, els subministraments de llum, aigua i queviures havien quedat tallats. Per fer-ho més difícil, la ciutat estava plena de refugiats. El Ivica es va apuntar voluntari i va participar en moltes operacions per trencar el bloqueig i dur subministraments a la ciutat.

–L'1 d'octubre bombardejaren per terra i aire el vell Fort Mount Srdj, a un quilòmetre amunt de la ciutat vella, on teníem un destacament de la Brigada 163. Pocs dies després començà el bombardeig naval —puntualitzà el Ivica—, i mentrestant, Sèrbia mantenia que era un conflicte intern, perquè el reconeixement internacional de la independència no arribés sinó molt després.

–Com ho fèieu per trencar el bloqueig? De nit, suposo —va apuntar l'Anthony amb els ulls encesos per la curiositat.

–De nit, i de dia també. Ho basàvem en la rapidesa. Quan ens veien i reaccionaven, ja havíem passat. Érem molt més ràpids. Després, l'enemic va ordenar la sistemàtica destrucció dels iots del port, però les nostres llanxes les teníem ben amagades. De fet, durant el setge no va morir ningú del meu esquadró —va dir el Ivica amb orgull—. Després, sí —va recordar.

–I per on passàveu?

–Des de Korkula, per les illes de Sipan, Lopud i Kolocep —explicà l'oncle assenyalant amb determinació els llocs al mapa que l'Anthony havia desplegat.

–No entenc com podíeu resistir essent tan pocs. Quants éreu?

Fou el Darwin qui respongué:

–No més de mil cinc-cents per defensar tot el perímetre del setge i la ciutat.

–I ells?

–Entre set i vint mil, segons com es compti.

–Sabien ells que éreu tan pocs?

–Segur que a Belgrad ho sabien, i a Podgorica, també—respongué en Darwin—. El seu era un nombre exagerat per atacar Dubrovnik, la qual cosa indica que pretenien ocupar i annexionar-se tota la regió amb un canvi posterior de fronteres.

–I amb tanta desproporció de forces, com és que no van ocupar la ciutat?

–Primer, perquè els vàrem plantar cara —respongué el Ivica—. Érem tan pocs que no hi podia haver pròpiament línia de foc. I la JNA era un exèrcit que tan sols estava preparat per lluitar en línia. Per això, ens van qualificar immediatament de terroristes i respondre amb bombardejos desproporcionats a la resistència.

>Tot i així, no varen entrar. Els setges desgasten als exercits. Napoleó va dir que un setge és com una dona: o se la conquesta el primer dia o cal deixar-la córrer. I nosaltres els hi vam parar els peus. Crec que les imatges que sortien a l'estranger, tant de les televisions sèrbia i montenegrina, com les de corresponsals estrangers, van

provocar un estira-i-arrotonsa de condemna internacional. Als serbis, els anava bé mantenir el setge per anar fent públiques de tant en tant proposicions de rendir-se a "les forces d'ustashes i mercenaris estrangers" que eren a la ciutat, per si colava. Però no va colar.

–La brutal massacre de Vukovar va desplaçar de Dubrovnik l'atenció mundial –opinà l'americà.

–Van ser les dues al mateix temps –assegurà el seu oncle–. L'absurd setge de Dubrovnik i la destrucció de Vukovar ajudaren a redefinir la percepció del conflicte. Va ser com si a Vukovar posessin els morts i nosaltres, l'escenografia. Tot i així, el patiment va durar nou mesos, fins que al mes de maig es va aixecar completament el setge, i ens va costar tres-centes víctimes, gairebé un centenar de les quals eren civils.

Es va fer un moment de silenci, que aprofità el Mozara per acomiadar-se. El Ivica i el Darwin feien semblant greu al recordar els fets mentre anaven despatxant amb parsimònia les copes de vi que en Zoran cuidava no faltessin. L'Anthony pensava noves preguntes i l'Helen seguia la conversa amb el mateix interès. Fou ella qui preguntà.

–I només teníeu armes lleugeres?

–A l'illa de Korkula hi havia dos antiaeris de 88 mm, els famosos Flak 37 alemanys i tres morters de 120 mm. Els antiaeris eren molt efectius com a antitancs; però calia dotar-los de curenyes mòbils. Vam dur-los a Dubrovnik i les curenyes les vam fer nosaltres en un taller de cotxes. Aquest era tot l'armament pesat de què disposàvem.

–La lluita era molt desigual –va observar el noi.

–Cada cop era més dur –digué el Ivica–, sobretot per a la població civil. El 30 d'octubre van bombardejar hotels plens de refugiats. Més bombes als ports de Gruz i Lapad. A l'hospital, gràcies als generadors, es va continuar el servei. El teu avi es va traslladar al pis de la Vanja, que tenia el marit lluitant a Sisek. El 6 de desembre van canviar d'objectiu i van bombardejar la zona del nord-est de la ciutat vella, al convent dels Franciscans, amb morters pesats i coets.

–Sí, ja vam veure-ho ahir –va dir l'Helen–. No he entès mai com vàreu armar-vos –preguntà.

L'oncle li ho aclarí.

–Sí, dona, a la Batalla de les Casernes, ja us n'havia parlat, quan la presa d'un seguit d'arsenals situats a territori croata va proporcionar-nos tancs i armament pesat.

–Sí, però no és material que pugui fer servir qualsevol –observà la noia.

–A la JNA els reservistes fèiem instrucció durant una sèrie d'anys. Per això, sabíem com es feia –li explicà el Ivica.

–Ja, però jo em referia més aviat al material d'alta tecnologia: reactors, llançamíssils de llarg abast, satèl·lits d'observació..., armament de l'estranger en una paraula –insistí la noia.

–No es guanya la independència sense una guerra, ni una guerra sense armes ni tàctiques superiors a les de l'adversari –afirmà el Ivica–. I no les vam tenir fins que es va aixecar l'embargament. Anys després, el novembre del 94 vam signar amb els EUA un acord militar. El Pentàgon va

crear una empresa privada, la MPRI, per ensenyar-nos tàctica de guerra i reorganitzar l'exèrcit croata. El vaixell de l'armada on jo servia tenia llançamíssils de llarg abast..., però encara no teníem ni els caps ni les espoletes.

–Els que ens vas dir que venien de Suècia? –interrompí l'Anthony.

–Vaig dir que es fabricaven a Suècia, no que vingueren de Suècia –corregí el Ivica–. Quan en vàrem disposar, es va llençar l'operació Oluja a la qual vam donar suport des del mar. Aquells míssils van ser decisius per a l'èxit de l'operació i la victòria final.

–Com varen entrar els caps dels míssils? –volgué saber el noi.

La resposta del Ivica els va deixar astorats:

–Això no us ho puc dir.

–Però, per què? –insistí l'Anthony.

–Perquè un altre dia ho podem tornar a necessitar. Mai se sap.

–Jo no crec que a Europa hi hagi més guerres d'independència. Els organismes internacionals han après la lliçó –declarà el noi–. Escòcia, per exemple, si vol ser independent ho serà.

–Els escocesos no volen la independència. Els seus polítics van a Londres i quan en tornen amb més diners, s'ha acabat el problema –afirmà el seu oncle.

–I la Republika Srpska, els serbis de Bòsnia, que ara volen seguir els passos de Kosovo i declarar-se independents de la Federació de Bòsnia Hercegovina –deixà anar l’Anthony–. Aquest cop no hi haurà guerra. Abans s’arribarà a un acord.

–Si ho fan, hi haurà guerra –sentencià el Ivica taxativament.

L’endemà marxaven cap a Zagreb a punta de dia per agafar l’avió i tornar a casa on la rutina tornaria a les seves vides. L’Anthony buscava feina i l’Helen acabaria els estudis de ciències de la informació. A Dubrovnik, havien quedat moltes preguntes per fer. Una d’elles era: en què s’ocupava realment l’oncle Ivica?

Joan C Roca Sans. Octubre 2010

El 15 d’abril de 2011 el general Ante Gotovina fou sentenciat pel Tribunal de La Haya a 24 anys de presó. La majoria de croates el consideraven i el consideren un heroi.

El 16 de novembre de 2012 la sala d’apel·lació del tribunal va anular la sentència i el va declarar innocent per manca de proves concloents. L’oncle Ivica tenia raó.

L’adhesió de Croàcia a la Unió Europea es va signar l’1 de juliol de 2013. El referèndum previ va obtenir el 66,27 de partidaris del si. L’oncle Ivica s’havia equivocat.